

АЛЬТЭРНАТЫЎНА-АНТАНІМІЧНЫЯ ВЫКАЗВАННІ – СТЫЛЁВАЯ РЫСА ТВОРАЎ АРКАДЗЯ КУЛЯШОВА

Агульнапрызнаным з'яўляецца кантрастнае адлюстраванне як аб'ектыўнай, так і суб'ектыўнай рэчаіснасці, асабліва ў літаратурна-мастацкіх тэкстах. Так, ужо ў лірыцы А. Куляшова 30-х гадоў знаходзім рэзкае супрацьпастаўленне старога ўкладу жыцця з новым:

Любы край,	Дзе раслі ў пустэлях травы,
Часы прыносяць	Слаўся дзікі мох, –
Нам другія дні –	Там расце ў вялікіх справах
У полі буйнае калоссе	Радасць перамог!
Песняю звініць... [1]	(Верш «Радасць», 1929 г.)

Аднак побач з прадэманстраваным маўленнем сустракаюцца і такія выказванні, якія паўнапраўна можна назваць альтэрнатыўна-антанімічнымі:

Радасна і сумна шалясяць асіны,	(Аднайменны верш, 1927 г.)
Радасна і сумна шалясяць дубы.	

Калі тут словы «радасна» і «сумна» – яскравыя антонімы, то словы «асіны» і «дубы» выступаюць толькі як альтэрнатыўныя ў параўнанні з шумам клёнаў і соснаў, грабаў і елак, бяроз і алешын.

У так званай публіцыстычнай пэзіі і паэтыцы альтэрнатыўна-антанімічныя выказванні больш эфектыўныя з-за іх рытарычнай афарбоўкі:

Ад дыму сінее	Адгалоскам гучыць
Над полем гладзь,	І ў сэрцы,
Гуркоча,	І ў песні,
Пыхціць машына...	І ў працы...
«Працуй, мой таварыш,	І кожны кавалачак
Глядзі і падзь,	Чорных палёў
Не хутка яшчэ адпачынак!	Тут будзе шырокай
Таварыш,	Пашай,
Мы зрубім дашчэнту карчы,	Тут будзе калісьці
Нам грэ	Шчасцем гадоў,
За зямлю змагацца.	А значыць – і нашым
І кожны наш крок	Шчасцем...»

(Верш «На зямлі», 1929 г.)

У паэмах А. Куляшова альтэрнатыўна-антанімічныя выказванні больш разгорнутыя і, зразумела, прыносяць яшчэ больш карысці пры іх успрыманні, асабліва пры паўторным і запаволеным іх чытанні ці слуханні. Напрыклад:

1. Тое, што выцоць ваўкі ў лесе,
Тое, што хвоя ў вочы лезе,
Тое, што восень звоніць ключамі,
Такое –

бывас часта...

Калі пачынаюць шалець коні
І доўга маўчаць па акопах салдаты,
Калі пачынаюць гаварыць гарматы,
Калі пачынаюць спяваць кулі
Па цэлым Усходнім паўкулі.

(«На імперыялістычнай вайне»,
1930-1931 гг.)

2. З самалётаў не зводжу вачэй
І не веру, – няўжо самалёты? –
Проста з неба ляцяць на дзяцей,
Сеюць смерць кулямёты.
Але не бывае звычайным такое,
Хіба можна паверыць, калі
Сэрца рвецца на часткі?
Хіба дзеці, што подем ішлі,
Рэгулярныя часці?..
Што мяне ад раз'юшаных куль
Засланяе бяроза старая, –
Я не веру.

(«Сцяг бригады», 1942 г.)

Ключавыя словы і выразы альтэрнатыўна-антанімічнага маўлення могуць пераасэнсоўвацца або несці дадатковую асацыйную-вобразную нагрузку, своеасаблівую паўторную намінацыю ці інфармацыю. Параўнаем:

1. Выклікае Зарудны –
Палкавы камісар.

У той дзень сн паставіў мяне
Ля брыгаданага сцягу,
Каб ахоўваў той сцяг
На вайне
Я, не знаючы страху.

(«Сцяг бригады»)

3. Няма куды сваю жалобу ускласці
Ні жонцы, ні знаёмым, ні бацькам.
Сябры мае, хіба аб гэтым шчасці
У маладосці марылася нам?

2. Вораг лезе і дэзе, – лезе
У брані, у жалезе,
Псрамогу сн чус;
Каля сцяга стаю і гляджу я.
Чым фашыстаў стрымаць?
.....
Грэба сцяг ратаваць,
Сцяг на глум і на здзек не пакіну.

З дрэўка сцяг я зрываю,
На вуліцу выбягаю.

Вяло нас музы строгай блаславенне
На шлях цяжкі, ды што сказаць аб тым
Я – ваша памяць, вы – мае сумленне,
Я – дрэўка, вы – трывалы сцяг на ім.

(Верш «Маналог», 1965 г.)

У апошнім выпадку «дрэўка» і «сцяг» – яскравыя метафары. Можна лічыць альтэрнатыўна-антанімічным маўленнем выказванні, супрацьлеглыя выказванням іншых аўтараў, напрыклад, заключнаму акорду ў паэме М. Чарота «Босыя на вогнішчы». Так, у чаротаўскім творы чытаем:

Што шаг – пабеда бліжай, бліжай...
Штандар чырвоны на плячы...
Чым крыж цягнуць – лепш спаць пад крыжам...
Іграйце песню, трубачы!!! [2]

У Куляшоўскім «Маналозе» нібы антытэза:

Лепш цяжка жыць, чым быць бадзёрым трупам –
Гарэць агнём, якога ўжо нямаш,
Былой уладай пахавальны марш
Забараняць іграць крытычным трупам [2].

Разглядаемае маўленне ў інтымнай лірыцы таксама можа быць надзвычай эфектыўным, нават эфектным. Напрыклад:

Калі вясною закукуе	Згадай усё, што сэрцу міла,
Зязюля ў лесе раніцой,	Што сэрцу дорага было,
Ты прыгадай вясну другую,	Што адцвіло, адгаманіла,
Бары на Міншчыне маёй	Аддукавала, адышло.

Так рэху з пушчы не вярнуцца
Ні да цябе, ні да мяне.
Дык хай хоць сэрцы адгукнуцца
Адно другому па вясне.

(Верш «Калі вясною закукуе...», 1959 г.)

Як гаворыцца, каментарыі тут лішнія, але людзьмі пажылога ўзросту не так хутка ўспрымаюцца кантэкст і падтэкст гэтага фактычна безыменнага тэксту, таму часта можна пачуць сярэдняю штрафу з ярка выражанымі антонімамі «згадай» і «забудзь» такім кшталтам:

Згадай усё, што сэрцу міла,
Што сэрцу дорага было. –
Забудзь, што ўсё адгаманіла,
Аддукавала, адышло!!!

Такім чынам, выяўленае намі альтэрнатыўна-антанімічнае маўленне ў творах А. Куляшова ўпісваецца ў ідыястыль народнага паэта, класіка беларускай савецкай літаратуры і беларускай мастацкай літаратуры ХХ ст. як асобная стылёвая рыса не толькі творчасці А. Куляшова, але і ўсяго корпуса беларускага слоўнага мастацтва.

Нельга ні ў якім разе збытваць або атаясамліваць згаданае маўленне з так званым стылізаваным, імітаваным ці пераробленым маўленнем. Тыповы прыклад стылізаванага маўлення – дыялогі, створаныя вершаванай мовай, асабліва ў драматызаваных паэмах. Ды ў ліра-эпічных або эпахальных творах на кшталт паэм «Сцяг брыгады» і «Хамуціус» А. Куляшова шмат стылізаваных строф. Вось найбольш выразная з іх:

Я іду каля жыта.	Кроў была ім дражджамі,
Пакасілі яго кулямёты,	Палілі агнём і жалезам,
Усё пакасілі,	І ляжыць камянямі
Ступыя фашысцкія боты	Хлеб з пикарань фашысцкіх за лесам.
Яго малацілі.	На дарозе ляжыць каравай,
Танкі гусеніц жорнамі	Як на белым абрусе,
Жыта пасля памалолі,	Хлеб дармовы, бяры і кусай, –
Коні потныя, чорныя	Можа з гора і ўкусіш.
Хлеб замясілі на полі.	(«Сцяг брыгады»)

Няцяжка здагадацца, што працытаваны фрагмент пераклікаецца з разгорнутай метафарай «бітва – жніво», выкарыстанай ажно ў «Слове

пра паход Ігара». Таксама можна гаварыць і пра выкарыстанне радкоў Купалавага верша «Заўсёды наперад», у выніку ўплыву якога атрымалася назва куляшоўскай паэмы «Толькі ўперад», яе залатой сярэдзіны: «Трэба ўперад ісці, Толькі ўперад ісці!» і заключнага акорда «Толькі ўперад і ўперад, ні кроку назад!» і г.д., і г.д. Аднак адзначае – зусім іншыя літаратурна-мастацкія з’явы.

Літаратура:

1. Гут і далей цыт. урыўкі з твораў А. Куляшова па: Куляшоў, Аркадзь. Збор твораў у чатырох тамах / Аркадзь Куляшоў. – Мінск: Беларусь, 1966 – 1967.
2. *Чарот, Міхась*. Збор твораў у двух тамах. Том I. Вершы. Паэмы / Міхась Чарот. – Мінск: Дзяржвыд. БССР, 1958. – С. 222.